

HALÁSZI Aladár

A kenyér illata

I.

A Tisza túlpártjáról a németek lőtték a falut, így akarták az oroszokat, románokat lelassítani az előrenyomulásukban, ám ők már a szomszéd községben jártak, felénk tartottak. Feri bácsi egy zsák lisztet tett volna fel a szekérre, amikor egy lövedék nem messze tőle fölrobbant. A tájékozottak tudni vélték, hogy porakna, hiszen milliófelé repültek a szilánkjai, amelyekből legtöbbit a szekér oldala és a zsák kapott, védve Feri bácsi fejét. A karját azonban csúnyán kilyuggatta az apró repesz. Lovas szekérrel szaladtak vele a szomszéd faluba az orvoshoz, hogy bányássza ki belőle a fémet. A kisbíró most nem pergette dobját, csak rá-ráütött, közben kiabálva futott, beszólt minden udvarra, hogy a faluból el kell mennie mindenkinek, mert nagy harcok lesznek a Tiszánál.

Az evakuálás másnap hajnalban történt. A folyóval párhuzamos Felvégnék a falu másik végén gyülekezőkhöz kellett csatlakoznia, amikor kapkodva felcihelődtek, fölrakták a szekerekre a fontos és kevésbé fontos értékeiket. Anyám keresztapámmal szúratta le a kocát, hogy elvihessük azt is. Apám a fronton volt, mint több más férfi a faluból, csak a sérültek, fogyatékosok maradtak otthon, így a nőkre hárult a menekülés minden munkája.

A disznót csak megperzselve, kibelevette föl a szekérderékba anyám, keresztapám, nagynéném és egy kötél segítségével. Amikor letakarta a rongyból szőtt szőnyeg-

gel, feje fölött repeszgránát süvített el. Arcal nyomta a szőnyegre a légörvény, majd a lövedék a kertbe csapódva barack- és szilvafát tarolt le. Tavasszal mindkét fa törzse mellett kinőtt egy surján, de azok is elhervadtak a tő végleges pusztulásával.

A szekéren a disznó, a zsákokba gyűrt ruhák, cipők, néhány szilke, befőtt, lekvár, egy szakajtónyi tojás és a dunna, párna után a gyerekek következtek. Ekhót nem tudtak emelni, de a löcsök mellé erősített karókra sikerült a nagy ponyvát feltenniük a felnőtteknek, hogy az őszi eső ne öntse le a szekérről a családot. Az istállót és a kertkaput nyitva hagyták, hogy a megmaradt néhány tyúk élelmet és menedéket találjon; a házat, nagykaput bezárták, miután a két tehénke kihúzta a szekeret az udvarról. A falu másik végén az utolsók között soroltunk be a lovas, ökrös, tehenes szekerek közé.

Egy rövid szakaszt kövesúton tehattünk meg, de az ágyúzás – ha nem is volt erőteljes – letérítette a menetet a földútra, kerülőt véve a cél felé. Mintha habarékba lépett volna be a falu, olyan sarat kellett dagasztaniuk. Két tehenünknek nem volt elég ideje összeszokni a járomban, mert az előhasi üszőt kímélte anyám, amikor lehetett. Így mindig mellette ment, hogy nyugtassa. Talált egy női egész cipőt, amelyről kiderült, a gazdája Feri bácsi felesége, aki észre sem vette az egyik lábának védtelenségét, miközben gyermekeit és férjét szólongatta a szekéren, kérdezőn sebesültje állapotát. Nem lehetett sok kötszer előző

nap az orvosnál, hiszen golyocsokkal, lepedőből vágott széles szalagokkal kötözte be az operáció után Feri bácsi sérült testrészeit.

Kezdetben talán élveztük is az utazást öten, gyerekek: bátyám, nővérem a bakon, húgom, lány unokatestvérem és én a szekérdérékban, a dunna alatt kérdeztük az idősebb testvéreket, hogy kié az a ló a kukoricás szélében, kinek a csikója döglött meg, amelytől a teheneket nehezen tudták rávenni, hogy lépjenek át rajta. Letérni nem lehetett az árok miatt. Előlről jött a rossz hír: két oldalt aknákat telepítettek, mindenki vigyázzon. Az egyik menekülő két birkát szabadon terelt. Tartania kellett mindenkinek, hogy valamire ráléphetnek, amitől az összekapcsolt aknák egyszerre robbanhatnak föl. Zsineggel aztán hamar megkötötték őket, hogy a szekér után mehessenek a házi kedvencek.

Egy szakasz után elmúlni látszott az aknaveszély, de mind több ló tetemét számolták meg idősebb testvéreim. Összesen ötvenegyet mondtak.

Közel az úthoz, egyik tetemen kutyák, szarkák, szürkevarjak osztoztak. Egy akna nagy bejáratot nyitott nekik a hasába. Katonák vonulhattak erre lovas szekerekkel, és a kilőtt állatokat ott hagyták az út melletti árokban, a szántóföld szélén. A töretlen kukoricásban sérülten elengedett lovak csemegeztek. Egyikük közelebb jött sántítva a konvojhoz, de nem csatlakozott a menethez. Az eső is eleredt. Megállás, menedék nem volt, a Pozsonyi-tanya még messze esett, ahol a falu a terv szerint éjszakázni akart. A jegyzőnek ismerőse a tanyabokor egyik gazdája, akivel az evakuálás előtti napokban megegyezett az előljáró, a nagyobbik fiát küldve előre tárgyalni. Ő maga a szekérsorban gyalogolt, és válaszolgatott a falubeliek kérdéseire, hogy egyáltalán fogadják-e ezt a sok menekültet éjszakára legalább, mert másnap reggel úgyis tovább mennek a kevésbé veszélyes cél faluba, amelyet a járási bizottság jelölt ki a gyötrelmes vonulásunk végső pontjává. Mindezekről a visszaemlékezésekből hallottam nagyobb koromban, amikor már

kezeleni tudtam a földben talált lőszereket, szilánkokat is, azaz szóltam szüleimnek, ha láttam ilyeneket. Ilyenkor mindig kibomlott az emlékezés zsákja. Apám az orosz frontról, anyám a menekülésről beszélt.

A szekérsoron végigfutott a hír, hogy messze, elől, már látni a tanyát. Mintha már az eső sem esett volna nagyon a jó hírre. Nógatni kezdték a teheneket. A lovas szekerek előre mentek, a többiek kiabálva találgatták, mi várhat ránk az éjszakai pihenő alatt, meg hogy lesz-e egyáltalán hely ennyi népnek. Nemsokára kiderült, hogy a néhány tanyai épület körül minden parasztszekér elfért. Béla királyunk másképp állította össze szekértáborát a muhi csatában, de a tanyán is pedáns rendben sorakoztak a háborússá fajult közlekedési eszközök. A tanya egyik gazdája irányította a helyre állást nagy karmozdulatokkal. Legtöbbször az asztag helyére fértünk el, míg néhányan az akácligetben foghatták ki jószágukat. A gémeskútból előbb vödörökkel vitték a vizet, majd csak aztán adták az otthonról hozott abrakot, szénát a teheneknek, lovaknak. A kazalból húzott néhány marék szalmáért nem szólt a gazda, de a szénát fenyegetéssel, jószágának, nagylelkűségének hangoztatásával igyekezett védeni. Reggelre azért néhány ponyványival karcsúbb lett a szénaboglya.

Nagynéném és anyám a két tehénkét szeretgették, a kas pálcájára kötött, otthonról hozott szénával etették, vödörből itatták. Nagyanyánk közénk ült a dunnára, úgy etetett mindnyájunkat. A bak két helye a két testvért – anyámat, nénémet – várta, akik előbb a csépléskor elszóródott törekre nógatták a teheneket, hogy feküdjenek le. Csak később, „saját elhatározásból” tették meg a végetekig elcsigázott jószágok, hogy holnapra pihenéssel gyűjtsenek erőt a maradék útra.

II.

A nap végén anyám és néném fölkapaszkodtak a bakra, hogy ültő helyükben aludjanak valamit. A férfiak összeverődtek nagy csoportba, ahol két pálinkás üveg körbejárt. A

háború állását latolgatták, de keveset tudtak a tényekről, csak a falubeli halálozásokat számolták pontosan a frontról jött hírek alapján. Az átázott ponyván is átütött azonban a helyi valóság érzékszervekkel igen, de ép ésszel föl nem fogható volta.

– Nagymama! Itt kenyeret sütnék – szólalt meg nővérem.

– Igen, érzem én is az illatát – szólt csendesen nagyanyám. Addigra már a két szülő is fölvette a szárazabb bekecset az átázott nagykabát helyett. Egymásnak dölve próbáltak aludni.

– Anyu! – szólítottam anyámat. – Hozz már egy karéj kenyeret! Éhes vagyok! – követelöztem.

– Jaj, gyermekek! Holnap sütök én nektek finom cipót, ha lesz kemence. A tanya-gazda biztosan maguknak sütötte.

– De nekem most kell! Kérjél tőle! Fogadni, mint Jolán néni is a múltkor a lángosból.

– Én is akarok kenyeret enni! – pityeredt el unokatestvérem, de a két nagyobbik testvér is szaglászva követelte a kenyeret.

– Erzsi, Julis! Menjetek, kérjétek egy szeletet! Itt majd egy kis lekvárral megeszik a gyerekek – rendelkezett nagyanyánk. A szólítottak lekászálódtak a bakról, és elindultak az udvar felé.

III.

A két felnőtt asszony a tanya-udvaron a kecskelábú asztal mellett állt meg, ahol mások is várakoztak már a kemence áldott tartalmára. A kenyérsütő lapát a nyelére állítva a kemence oldalán támaszkodva várta a munkát, hogy kiszedje vele a gazda, amit berakott. Az asszony jött a házból, hozott tejescsuporban vizet, de rögtön utána a férje is sietett, ahogyan észlelte a főként asszonyokból álló kenyérleső koszorút. Ahogy rányitották az ajtót a kenyérre, kihömpölygött az illat, az egész tábort előntve. Az öt hatalmas süte-

Ez én vagyok,
meg a nagyi

mény egyenként csak néhány másodpercet pihent a lapáton, míg vízzel meg nem hintette, kézzel meg nem simította a gazdaszszony őket. Az eső mosta asztalon gőzölögve pihentek még egy cseppet, míg a gazda kettesével a hóna alatt be nem szállította forrón a kamrába. Az ötödikért is kijött, ekkorra a kenyérlésők is bátorságot szereztek megszólalni, kérték.

– Adjon már egy karéjt belőle! – szólt az egyik. – A gyerekek vinném.

– Mi is nekik – folytatta anyám a fokozhatatlanul erős indokot.

– Meg is fizetem, ha adna egy darabkát – kérlelte a harmadik.

– Hova gondolnak?! Eloszthatnám az egésztest, és éppen az én gyermekeimnek nem maradna. Mit tudom én, mit hagynak meg nekünk holnap vagy holnapután az ide érő katonák? Akkor mi haljunk éhen? – válaszolt a helyzet magaslatáról a tanyás gazda.

– Hozok magának két kiló lisztet, csak adjon egy darabka kenyeret, mert nem tudtam otthon megsütni, hiszen menekülnünk kellett – fogta szinte könyörgőre az egyik asszony. Anyám is tett eleve elvetélt kísérletet a pénzzel, mondván, megfizetjük, csak adjon.

– Mire megyek a maga pénzével?! Azt nem ehetjük meg – hangzott az elutasítás. Hóna alá emelte az ötödik kenyeret is a gazda. Hátat fordított a várakozóknak, és a kamra felé vette az irányt. A felesége mö-

götte széttárta karjait, jelezvén, hogy semmit nem tehet férje akarata ellen. A kenyérlésők egyike-másika átkozódva, kínos mosolyal arcán távozott szekerekhez, a többség leforrázva, szótlannul. Anyámék így értek a családhoz.

IV.

– Hol van a kenyér? – kérdeztem, amikor láttam, hogy üres kézzel tértek vissza.

– A kamrában, gyermekem.

– Miért nem hoztad el?

– Mert nem adtak belőle, nekik nem maradt volna, ha mindenkinek elosztják.

– Egy kemence kenyérből nagyon sok karéjt vághatnak – okoskodott bátyám.

– Igen, fiam, de most háború van, gondolniuk kell nekik is a holnapra – nyugtatta anyám, nem nagy meggyőződéssel.

– Hogy penészedne rájuk, vagy a patkány enné meg előlük! – tört ki nénémről az átok.

– Hagyjátok! – vágott közbe nagyanyánk. – Hoztam kovászt. A liszt két sütetre is elég lesz. Olyan nagy kenyereket sütünk holnap, mint ez a szekérkerék. Lesz lángos meg vakaró is. Olaj is van az egyik szilkében, bekenjük. Meglátjátok, nagy lakomát csapunk, ha valahova megérkezünk.

Lezárva hát a „kenyérkérdés”. A dunnában ülve-feküdve aludtunk el. A vakaró ropogós héját mártogattam olajba álmomban. Talán mintha meg is szóltam volna...

Lapunk új munkatársai

A Tanácsadó Testület új tagja **Stumpf István**, 1957-ben született Sárospatakon. Jogász, szociológus, a politikatudomány kandidátusa. 1982-től az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán, 2013-tól a győri Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam és Jogtudományi Karán is oktat. 1996-tól egyetemi docens, 2015-től egyetemi tanár. 1982–88-ban az ELTE Bibó István Szakkollégium, 1991–98-ban a Századvég Politikai Iskola alapító igazgatója. 1998–2002 között Miniszterelnöki Hivatal vezető miniszter. 2002–2010-ben a Századvég Alapítvány elnöke. 2010 óta az Alkotmánybíróság tagja. Kutatási területei: ifjúsági- és társadalmi mozgalmak, politikai pártok, politikai szocializáció és választói magatartás, közigazgatás és kormányzati politikák, az alkotmányos berendezkedéssel és állammal kapcsolatos elméletek.

Földy Lilla leköszönt a szerkesztői tisztségéről és a továbbiakban a Tanácsadó Testület tagjaként segíti folyóiratunkat, eddig munkáját köszönjük. Az új olvasószerkesztő **Haffner Anikó**, 1973-ban született Debrecenben. A Színház- és Filmművészeti Főiskola színész szakán, majd az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar andragógia szakán szerzett oklevelet. 1997 óta a Madách Színház művésze.